
EURÓPA

AZ EURÓPA TANULMÁNYOK OKTATÁSÁNAK FEJLŐDÉSE MAGYARORSZÁGON

A magyarországi rendszerváltással szoros összefüggésben napirendre került az ország európai integrációja. Ennek első lépéseként Magyarország 1991-ben társulási viszonyra lépett az Európai Unióval, amivel végső soron részévé váltunk az összeurópai szabadkereskedelmi övezetnek. A teljes jogú tagsággal bekapcsolódunk az Unió belső piacába, várhatóan viszonylag rövid időn belül belépünk az euró-zónába, s teljes jogú tagként veszünk részt az intézmények munkájában. A tárgyalások a tagságunkról 1998-ban megkezdődtek, s Magyarországnak jó esélye van arra, hogy az „első körben” kerüljön be az EU-ba. Ez az egész magyar gazdaság szerkezetének és intézményi rendszerének alapvető átalakítását, és valamennyi szint (vállalattól az állami irányításig) szerteágazó alkalmazkodását feltételezi. Ehhez nagyszámú integrációs szakember képzésére van szükség.

Az európai integrációs oktatás célja olyan szakemberek képzése, akik az alapvető szakmai ismereteiket az európai integrációval összefüggésben mélyítik el, s megfelelő felkészültséggel rendelkeznek, hogy a gazdasági és a társadalmi élet valamennyi területén mikro- és makroszinten egyaránt részt vegyenek az együttműködés és az alkalmazkodás feladatainak megoldásában. Különösen fontosnak tartjuk olyan szakemberek kiképzését, akik megfelelően képesek a magyar érdekeket képviselni az EU-ban és az egyéb nemzetközi intézményekben (OECD, NATO stb.).

A magyar felsőoktatási intézményekben az európai integráció oktatása és kutatása már az 1970-es, s különösen az 1980-as évektől megindult, s néhány egyetemen (BKE, ELTE, JATE, GATE, JPTE) napjainkra már komoly hagyományai alakultak ki. Ezeken az egyetemeken az európai integrációs ismereteket gyakorlatilag az 1970-es évektől oktatják, s az oktatás és kutatás olyan személyiségekhez kapcsolódott (Csaba László, Garai Katalin, Inotai András, Kecskés László, Lörinczné Istvánffy Hajna, Mádl Ferenc, Martonyi János, Palánkai Tibor, Szanyi Jenő, Vajda Imre, Valki László, Várnay Ernő, és sokan mások), akik már az 1988–98-as rendszerváltás előtt nemzetközi tekintélyt és elismerést szereztek. Hasonló mondható el néhány intézeti és államapparátusi szakértőről (Balázs Péter, Izikné Hedri Gabriella, Gulyás József, Gyulai István, Rába András stb.), akiket szintén a kérdés kiváló nemzetközi ismerőjeként tartották számon.

Az európai integráció oktatása és kutatása Magyarországon az 1990-es évektől intenzívvé vált. A megfelelő színvonal nagyrészt ott volt biztosított, ahol létezett a kellő felkészültségű szakember és kutató bázis, s ahol az ilyen irányú oktatásnak már hosszú évekre visszanyúló hagyományai voltak. Ez, mint a fentiek igazolják néhány tucat európai integrációs szakem-

bert jelentett. Másutt a folyamat az utóbbi néhány évben kezdődött, s néhány évet igénybe vesz, míg a kellő számú és színvonalú oktatói és kutatói kapacitások kialakulnak.

Az 1990-et követő időszakban az európai integrációs oktatás a magyar felsőoktatási intézményekben a Tempus, majd Erasmus, a Jean Monnet programok, Phare, az ECSA és egyéb EU finanszírozás keretében jelentős külső támogatásban (külföldi oktatói és hallgatói cseriprogramok, infrastruktúra-fejlesztés, kutatási támogatás, kurzusok finanszírozása stb.) részesült. Ez nagyban hozzájárult az európai integrációs oktatás fejlődéséhez.

Az első *Európai Dokumentációs és Kutatási Központ* még 1988-ban (Magyarországon elsőként) az ELTE-n Mádl Ferenc vezetésével jött létre, amit a többi egyetemeken (Budapesten a BKE-n és a többi főbb vidéki egyetemeken) hasonló központok létrehozása követett. A központok rendszeresen kapták az EU bizonyos kiadványait, estenkénti infrastrukturális támogatásban részesültek, konferenciákat rendeztek stb. A dokumentációs központok nem közvetlenül az oktatást támogatták, hanem inkább az oktatás és a kutatás háttérét és az információszolgáltatást biztosították.

A magyarországi oktatókat és kutatókat 1990-től rendszeresen meghívják az ECSA (European Community Studies Association) programjaira. Az ECSA világméretben az európai integráció kérdéseivel foglalkozó oktatókat és kutatókat, mint formális társaság tömöríti, amiben az EU-tagországokon kívül gyakorlatilag a világ minden részéről részt vesznek az érintettek. 1992-ben megalakítottuk a Magyar Európai Közösségi Tanulmányok Társaságát (HECSA), aminek több tucat magyar oktató a tagja. A HECSA rendszeresen szervez nemzetközi konferenciákat.

A *Tempus* keretében kiemelten támogatott téma volt az európai integráció, s aminek kapcsán nagyszámú hallgatónk és oktatónk utazhatott az EU-partner intézményekbe oktatásra és tapasztalatcserére. A Tempus nagymértékben megalapozta az oktatási és kutatási együttműködést a magyar és az EU felsőoktatási intézményei között. A Tempus könyv-, folyóiratbeszerzést és infrastruktúra-fejlesztést, valamint konferencia-szervezést egyaránt támogatott. A Tempus helyébe a későbbiekben az Erasmus lépett, amiben az EU már a társfinanszírozás elvét érvényesíti.

1993-tól az EU-Bizottság elsőként a régióban Magyarországra és Lengyelországra kiterjesztette a *Jean Monnet programját*. 1997-től a programban a Cseh Köztársaság is részt vett. A Jean Monnet keretében az EU-Bizottság komplex európai integrációs oktatási és kutatási programokat (személyhez kötött informális „tanszékek” – „Jean Monnet Chairholder”) támogat, ami kiegészül tárgyblokkok, egyes kurzusok („permanent courses, and European modules), kutatási programok, valamint doktori ösztöndíjak finanszírozásával.

A Jean Monnet program pénzügyi forrását a Bizottság és a magyar kormány közötti megállapodás alapján a magyar Phare-ból finanszírozták. 12 Jean Monnet Chairholder címet kapott Magyarország 1994 után, 49 kurzus és kutatási téma finanszírozása mellett. 5 Jean Monnet professzorunk van a jog (Berke Barna, Kecskés László, Mádl Ferenc, Várnay Ernő és Vörös Imre), 5 a közgazdaságtudomány (Fáyné Péter Emese, Halmi Péter, Lörincné Istvánffy Hajna, Majoros Pál és Palánkai Tibor), valamint 2 fő a politikai tudományok (Miszlivetz Ferenc és Tuka Ágnes) területéről. Velük Budapest, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged és Szombathely felsőoktatási intézményei egyaránt képviseltetik magukat. A viszonylag nagy számú program elfogadása, tekintettel a rendkívül szigorú brüsszeli elbírálási követelményekre, nagyban növelte Magyarország tekintélyét a régióban. A támogatási program kiterjedt a könyv- és folyóiratbeszerzés, valamint infrastruktúra-fejlesztés (számítógépek, sokszorosítók stb.) finanszírozására.

A Jean Monnet programok az EU tagországok részére 2000-re befejeződtek. A Bizottság ugyanakkor úgy döntött, hogy a csatlakozó országok irányában a program 2001-től folytatódik, s a három eddig résztvevőről azt kiterjesztik mind a 12 csatlakozási tárgyalásokat folytatott országra.

A fenti formák számos egyéb eseti támogatással egészültek ki. Ezek között lehet említeni az ACE és más programokban való részvételt és számos egyedi kutatást és támogatást. A magyar kormány mellett 1995-ben létrehozott Integrációs Stratégiai Munkacsoport kutatási eredményei, amelyek a magyar integrációs politika megalapozását szolgálták, széles körben használtak az oktatásban is.

Az 1998–99-es tanévben indult az ún. *Európai Közigazgatási Képzési Ösztöndíj* (EKKÖ), aminek keretében két éven keresztül félévenként mintegy 133 hallgató részesült 100 000 forintos támogatásban. A hallgatók kötelesek voltak külön kurzusokat felvenni és szerződés keretében vállalták, hogy végzés után két évet az államapparátusban dolgoznak. Az ösztöndíjban eredetileg 22 magyar egyetem hallgatói részesültek, amiből az ELTE 34, a BKE 33, a Külkereskedelmi Főiskola 13, a KLTE 8, a JATE és a JPTE pedig 6–6 fő jutott. A közigazgatási ösztöndíjjal kapcsolatos irányítást és felügyeletet a MEH Személyügyi és Közszolgálati Főosztálya látta el. Az EKKÖ irányítását és szervezését a 2001-es tanévtől az egyetemeken az ETK-ák látják el.

Az Európai Tanulmányi Központok kiépítése a Phare-program keretében

Magyarországon az európai uniós felsőfokú oktatás átfogó szervezett kormányzati támogatást igazából 1998 után kapott, a HU9602 Phare-program keretében finanszírozott 12 *Európai Tanulmányi Központ* beindításával. Megállapíthatjuk, hogy Magyarországon 1998-ra előálltak azok a feltételek és tudásanyag, amelyek lehetővé tették a hazai Európai Tanulmányi Központok létrehozását. Nevezhetjük szerencsés egybeesésnek is, hogy éppen ez idő tájt vált lehetővé a Phare pályázat kiírása, amiben nem kis része volt az Unió magyarországi nagykövetségének, a Magyar Európai Közösségi Tanulmányok Társaságának (HECSA), és a külügyi kormányzatnak.

Támogatott tevékenységüket az ETK-k gyakorlatilag az 1998/99-es tanévben kezdték. A 14 felsőoktatási intézményben 12 ETK-nak adott 3 millió ECU-s (eurós) vissza nem térítendő támogatás 3 évre szólt, s 2001-ben járt le. A támogatások forrásokat biztosítottak az oktatási és kutatási tevékenységekhez, valamint a működéshez szükséges infrastruktúra fejlesztéséhez. A központok oktatási tevékenysége kiterjedt az alapképzéstől a posztgraduális képzésig, valamint szakma- és célorientált tanfolyamok szervezésére, főként középiskolai tanároknak, köztisztviselőknek, médiszakembereknek, üzletembereknek és jogászoknak. A kutatásokba a központok külső szakembereket is bevontak, s azok eredményeiről számos publikáció jelent meg, konferenciát, szemináriumot szerveztek. A dokumentációs központok létrehozásával a felsőoktatási intézményen kívül is fontos európai információs szolgáltatások nyújtására képesek. Az EU integráció oktatása különböző formákban természetes egyéb felsőoktatási intézményekben is folyik. A támogatás feltétele volt, hogy az Egyetemek a programokat a pénzügyi támogatás megszűnte (2001) után még 5 évig fenntartják.

Az ETK-k a pénzügyi mellett sokirányú és komoly szervezeti támogatást is kaptak, és szerteágazó hálózati rendszere támaszkodhattak.

Kormányzati Tanácsadó Bizottság

A Kormányzati Tanácsadó Bizottság működésének fő célja volt, hogy összehangolja az ETK-k tevékenységét az Európai Unióhoz történő csatlakozással összefüggésben jelentkező szakember-szükséglettel, és biztosítsa az egyes szakterületeken nélkülözhetetlen tudáselemek beépülését a felsőoktatás európai integrációs képzéseibe. Emellett továbbította az Akadémiai Tanács éves jelentését és az ETK-k által készített jelentéseket az Európai Bizottság Magyarországi Képviseletéhez. E tekintetben ellátja az ETK-program szabályait tartalmazó Vademecum-ban szereplő Irányító Bizottság feladatait.

Akadémiai Tanács

Az Európai Tanulmányi Központok Akadémiai Tanácsa a program által támogatott tevékenységeket a központok által benyújtott éves tevékenységi jelentések és a részletes éves pénzügyi jelentések alapján kísérte figyelemmel. A szakmai-tudományos értékelés eredményeiről, a központok tevékenységéről, az esetleg felmerült problémákról az Akadémiai Tanács beszámolt a Kormányzati Tanácsadó Bizottságnak (korábban az Irányító Bizottságnak). A támogatás további folyósítása annak volt a függvénye, hogy a felsőoktatási intézmények megfelelően teljesítették-e a program feltételei szerinti kötelezettségeiket.

Európai Tanulmányi Központok Titkársága

A Titkárság a programmal kapcsolatos adminisztratív teendőknél túl fontos szerepet játszott a központok összehangolásában, hálózati működésében. Megszervezte a jelentések elkészítését, az Akadémiai Tanács üléseit, a koordinátorok tanácskozásait, emellett kiadványokat készített, internetes honlapot szerkesztett, konferenciákat szervezett és elősegítette a központok közötti információcserét. Fontos szerepet játszott az ETK-k tevékenységének népszerűsítésében, és terjesztette az ETK-k elért eredményeit.

Az Európai Tanulmányi Központok oktatási tevékenysége

A magyar felsőoktatási intézményekben az európai integrációs kérdések oktatása a következő főbb formákban és keretekben folyik.

Az *EU-ismeretek* a tantárgyak nagy számába egyre inkább beépülnek, főként az adott szakterület sajátosságainak és szakmai igényeinek megfelelően. A hallgatók ezeken keresztül megismerkednek az adott terület európai integrációs vonatkozásaival, egyre inkább megkapják azokat a legfontosabb ismereteket, amire a későbbiekben a szakmájuk gyakorlása során szükségük lehet. Ezek mélysége és jellege szakterületenként változó. Nyilván másra van szüksége egy jogásznak vagy egy állatorvosnak. Az európai integrációs ismeretek beépítése a felső fokú képzésbe a teljes jogú tagság közeledtével felgyorsult.

Nagy számban került sor az *európai integrációval kapcsolatos önálló kurzusok* indítására. A 2000–2001-es tanév adatai alapján a 12 ETK-ban összesen mintegy 340 tárgyat oktattak. Ezek főként közgazdasági, jogi, politikai, történelmi, szociológiai, kulturális, nyelvi és egyéb aspektusokat tárgyalnak egy vagy több féléves tárgyak keretében. Ezek a stúdiumok mintegy kiegészítették az adott felsőoktatási intézmény szakképzési programját. Az oktatott tárgyak jól jelzik az egyes intézményekben a rendelkezésre álló kapacitásokat és azokat az irányokat, amelyek az adott intézmény erősségének tekinthetők. Elmondható, hogy a magyar felsőoktatásban a hallgatók gyakorlatilag valamennyi egyetemen és főiskolán az önálló európai integráci-

ős kurzusok nagy számából válogathatnak, s a szakmájukhoz kapcsolódó témakörök többségében önálló kurzusok keretében juthatnak hozzá a szükséges ismeretekhez.

A Phare-program részéről fontos a szaknyelvi képzések támogatása, amely lehetővé teszi, hogy a hallgatók az EU főbb hivatalos nyelvein az integrációval kapcsolatos terminológiákat elsajátítsák, megtanulják az adott tudományágakkal összefüggésben a szakmai kommunikáció nyelvét. Ez részben a nyelvtanítás keretében a szakmai nyelv magas szintű elsajátításával, részben bizonyos tárgyak idegen nyelvű oktatásával valósul meg. A nyelvtanításba széles körben kerülnek be az európai integrációs aspektusok.

Európai integrációs szakképzés kialakítása a felsőfokú alapképzésben a következő lépcsőfok. Az alapképzési integrációs tárgyak oktatásán túlmenően olyan képzésekről van szó, ahol az európai *integrációs szakosítás* megjelenik a hallgatók diplomájában, s arról a hallgatók valamilyen formában „bizonyítványt” kapnak. Ilyen fajta európai integrációs szakosítás a meghatározott programok keretében azt jelenti, hogy a hallgatók adott számú tárgyblokkot vesznek fel. Ez ideig 5 felsőoktatási intézményben van így, de a jövőben több más ETK is tervez hasonló programot. Ennek két fajtája van kialakulóban.

Európai integrációs *szakok, specializációk vagy szakirányok* indítása. Ezek illeszkednek az egyes felsőfokú intézmények képzési struktúrájába, azt kiegészítik, vagy az európai integrációs irányba történő szakosítást valósítják meg. A szakok és szakirányok programja követi a hasonló európai képzések struktúráját, s esetenként a Master-fokozatnak megfelelő bizonyítvánnyal zárulnak. A szakokhoz szigorú tartalmi és nyelvi követelmények kapcsolódnak. Egy vagy több nyelv középfokú ismeretét követelik meg, természetesen az EU hivatalos nyelvei közül. A jövőre nézve több intézményben foglalkoznak távlatilag önálló európai szakok és szakirányok indításának tervével. Az egyes felsőfokú oktatási intézményekben az alábbi ilyen jellegű szakok működnek.

Önálló európai tanulmányok alapképzési egyetemi szak alapítása. Ilyen öt éves egyetemi szak indítására akkreditációs kérelmet a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola adott be, és a képzés a 2000/2001-es tanévvel beindult. Ilyen alapképzési szakot ez ideig más magyar felső oktatási intézmény nem akkreditáltatott. Az EU országokban található több hasonló példa (pl. a nagy-britanniai Sussex Egyetemen), de általánosan nem jellemző oktatási forma. A Szombathelyen a megcélzott Master of European Studies (MES) képzést többnyire Európában is posztgraduális formában megfelelő specializációk (közgazdaság, jog, politológiai, közigazgatás) mellett adják, főként olyanok számára, akik már rendelkeznek egyetemi alapidplomával. A szombathelyi elképzelések, tekintettel az adott körülményekre (a régióban megfelelő számban lesz szükség ilyen típusú képzettségű szakemberekre), valóságos igényeket elégítenek ki.

Európai integrációs továbbképzés (posztgraduális) felsőfokú diplomával rendelkező szakemberek gyakorlatilag valamennyi tanulmányi központhoz kapcsolódóan széles körben folyik. Az ilyen képzés több formában lehetséges.

Európai integrációs tárgyak vagy képzési blokkok beépítése az adott képzési formákba. Ilyenfajta képzés és lehetőségek az egyetemek többségében léteznek. Ez történhet hosszabb-rövidebb képzés keretében, de külön európai integrációs képzést nem nyújt. Ilyen struktúrában történik az európai integráció oktatása az ELTE vagy egyelőre a Veszprémi Egyetem különböző továbbképző szakjain.

A *szakirányú továbbképzés* (szakközgazdász, szakmérnök, szakjogász stb.) keretében önálló európai integrációs specializációk beépítése, ami megjelenik a diplomában és adott szűkebb területen „Európa-szak” képzést nyújthat. Ilyen szakirányú továbbképzés valamennyi egye-

temen létezik különféle elnevezésű európai integrációs szakokkal. Az általában felsőfokú diplomával, de nem feltétlenül az adott alapképzettséggel rendelkezőknek az egyetemek ún. „Európa szakértői” diplomákat ajánlanak.

Európai Tanulmányok „Mester” fokozatát (MES – Master of European Studies) nyújtó képzés indítása. A mester képesítésnek a szakterületen gyakorlatilag kialakultak az EU-országokban „szabványosított” programjai, mind azok tartalmát (oktatandó tárgyak és azok tematikája), mind azok tartamát (2–3 félév) illetően. A képzésben való részvétel feltétele egy felsőfokú diploma és tekintettel a képzés többnyelvűségére, legalább két nyelv (többnyire angol és francia) magas fokú ismerete. Az első ilyen intézmény Brugesben (College of Europe) 1949-ben alakult, de Európa számos neves egyeteme rendelkezik ilyen programmal. Ilyen képzés először a Budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetemen indult, de ilyen jellegű diplomát másutt is kiadnak (pl. Miskolc).

Doktori képzési programok indítása. A magyar PhD. programok között ez ideig doktori iskola az európai tanulmányok téma körében nem került akkreditálásra. Nem is kerülhetett, hiszen a felsőoktatási törvény az „európai tanulmányokat” nem tekinti önálló tudományágnak, s ilyen kifutó alapképzési szak sincsen. (Erre például a jövőben a Berzsenyi Dániel Főiskola egyetemi alapképzési szaka szolgálhat.) Európai integrációval kapcsolatos PhD témával az intézmények többségében foglalkozik néhány hallgató, de ezek a témák valamilyen akkreditált doktori programhoz kapcsolódnak.

A doktori programok elsősorban felsőfokú oktatók és kutatók képzésére irányulnak, de ilyen mélyebb szaktudással rendelkezők nyilván jól elhelyezkednek gyakorlati területen is és élvezhetik a tudományos fokozat presztízsét. A doktori programok iránt nem véletlenül nagy az érdeklődés az államapparátusban dolgozók részéről. Európai integrációs tárgyakat más programokban is oktatnak.

A fenti 12 ETK-val rendelkező egyetemek közül ez ideig két egyetemen indult valamilyen doktori iskolához tartozó olyan specializáció, ahol a hallgatók a program keretében az európai integrációval összefüggő tárgyblokkokat és kutatási témákat választhatnak.

Speciális tanfolyamok szervezése az európai integráció körében különféle szakemberek számára meghatározott tartalommal és időtartamra. Képesítést általában nem nyújt. Az ilyen szakma vagy célorientált képzésekre az ETK-k külön támogatást kaptak. Az ETK-k keretében tanfolyamokat szerveztek köztisztviselők (önkormányzati szakemberek), jogászok (bírók, ügyvédek), üzletemberek, médiaszakértők, középiskolai tanárok részére.

Az Európai Tanulmányi Központok kutatási tevékenysége

Az EU elmélyülés és kibővülése, a csatlakozó országok alkalmazkodása és beilleszkedése az integrációs folyamatba nem csak az oktatás, hanem a kutatás számára is kihívás. Ahhoz, hogy az integrációból származó előnyöket és lehetőségeket maximálisan kihasználjuk, az érdekeinknek megfelelő stratégiákra és az integrációs politikánk átgondolt fejlesztésére van szükség. Ez nem lehetséges megfelelő kutatási háttér nélkül.

Az ETK-kban az elmúlt években a kutatási kapacitások fokozott mozgósítására és jelentős fejlesztésére került sor. Az egyes ETK-ban nagy számú téma kutatása kezdődött meg, amelyeknek eredményei tanulmányokban, publikációkban vagy tudományos konferenciák rendezésében jelentek meg.

Az adatok azt mutatják, hogy a magyar felsőoktatási intézményekben a Phare finanszírozás bátorítást adott, gyakorlatilag a meglévő kutatási kapacitások aktivizálására ösztönzött. A kutatások szorosan kapcsolódtak az oktatási tevékenységhez, de pozitív jelenség,

hogy a kutatók igyekeztek kifelé fordulni, s szerepet vállalni az országos és helyi problémák megoldásában. Az EU-tagság közeledtével az ilyenfajta kutatások jelentősége várhatóan nőni fog. A Phare finanszírozás szerepe a jövőre nézve is rendkívül jelentős, hiszen a központok és a kutatók felkészültebbé váltak a kutatási feladatok ellátására. Nem alakult ki ugyanakkor érdemi kutatási együttműködés az egyes központok között, ami a kutatások „befelé” fordultságát jelzi. A kapcsolatok gyakorlatilag a konferenciákon való részvétellel korlátozódtak.

Az elmúlt évek fejlődése és eredményei alapján megállapítható, hogy a magyarországi ETK rendszer egyedülálló nem csak a csatlakozó, hanem a tagországok vonatkozásában is. Létrehozásuk óta a központok többsége bizonyította, hogy olyan magas színvonalú képzéseket nyújt, ami európai szinten is kiváló.

Rendkívül szerencsésnek mondható, hogy a központok olyan felsőoktatási intézményekben jöttek létre, amelyek

- már korábban is folytattak a profiljuknak megfelelő és az európai tanulmányok körébe sorolható oktatási tevékenységet;
- ehhez jól képzett oktató-kutató gárdával rendelkeztek;
- voltak e téren nemzetközi kapcsolataik és tapasztalataik;
- voltak korábbi kutatási eredményeik, és ha szerényen is, de már rendelkeztek e témakörhöz tartozó oktatási/kutatási infrastruktúrával bizonyos könyvtári anyagokkal és saját publikációkkal is;
- sőt egyes intézmények már gyakorlatot szereztek konferenciák szervezésében.

A Központok kialakulásával Magyarországon új helyzet alakult ki az európai tanulmányok oktatása és kutatása vonatkozásában. Mindenek előtt a kialakuló szellemi és fizikai kapacitásokról kell beszélni. Ennek jelentőségét aligha lehetne túlértékelni.

1. Az elmúlt 3 év tevékenysége és a központok jelentései alapján egyértelmű, hogy egyrészt az új központok körül jelentős szellemi kapacitás alakult ki. Ennek alapját az a néhány tucat kvalifikált oktató és kutató képezte, akik már korábban is az európai tanulmányok körében folytatták oktatói és kutatói tevékenységüket, ezen a területen szereztek tudományos fokozatokat, és nemzetközi kapcsolataikon keresztül ismertek. Ehhez csatlakoztak azok, akik az elmúlt 3 évben új kurzusokat hirdettek, korábbi kurzusaikat feldúsították európai ismeretekkel, s bedolgozták magukat ebbe, vagy a kapcsolódó témákba. Nehéz pontos számítást végezni, hiszen egy-egy kurzusban vagy kutatási témában sokan működnek együtt, jelentős számú PhD hallgatót is bevontak, de nem tartom túlzásnak, hogy a magyar felsőoktatásban eléri a 250–300-at azoknak a száma, akik az európai tanulmányokkal komolyan foglalkoznak. Ez figyelemre méltó szellemi kapacitás.

2. A központok létrehozásával kialakultak azok a fizikai, infrastrukturális kapacitások, amelyek ezeket a tevékenységeket támogatják. Több központ esetében ennek bázisai a korábban létrehozott Dokumentációs Központok voltak, ahol jelentős irodalmat, dokumentumokat, és számítástechnikai, informatikai bázist is létrehozottak. Ezeket a Phare program tovább fejlesztette, s a központok néhány kivétellel az egyetemeken helyiséget kaptak a megfelelő infrastruktúrával. Ma már többnyire „láthatóan” elkülönülnek, s ennek föltűnő demonstratív hatása is van.

3. Fontosnak tartom, hogy az európai integráció, az EU oktatása ténylegesen megfelel az „európai tanulmányok” nemzetközileg is elismert multidiszciplináris jellegének. Tudjuk, hogy ez a jog, a közgazdaságtudomány, a politikatudomány, a szociológia, a történelem és a kulturális tudományok (európai kultúra) házasságából áll össze. Nyelvtudományok is kapcsolhatók. Figyelemre méltó, hogy ez a multidiszciplinaritás az egyetemek és a központok többségé-

re jellemző, azzal, hogy természetesen a korábbi hagyományos területi erősségek, a felelős karok tudományági profilja meghatározzák a hangsúlyokat. De a jog, a közgazdaság és a politika mindenütt kap több-kevesebb hangsúlyt.

4. A központok hálózatának átfogó jellege azt jelenti, hogy gyakorlatilag a magyar felsőoktatási intézmények túlnyomó többségében működik tanulmányi központ, vagy valamilyen módon kapcsolódik ahhoz. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy ma Magyarországon, s ez a támogatási program eredménye, a felsőoktatásban részt vevő hallgatók hozzájuthatnak európai integrációs ismeretekhez, ezekből gyakorlatilag saját intézményükben vehetnek fel kurzusokat. Teljes a területi, regionális lefedettség is, hiszen az ország vidéki egyetemi városaiban mindenütt működnek európai tanulmányi központok. Ez a jelenlegi tagországok vonatkozásában is egyedülálló.

Palánkai Tibor

